

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК НАРОДНОПІСЕННОЇ СПАДЩИНИ З ТВОРЧИСТЮ КОМПОЗИТОРІВ ПРОФЕСІОНАЛІВ. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ НАРОДНОГО ПІСЕННОГО ВИКОНАВСТВА

RELATIONSHIP BETWEEN FOLK LEGACY AND CREATIVITY OF PROFESSIONAL COMPOSERS. PROBLEMS AND PROSPECTS OF FOLK SONG PERFORMANCE

У статті окреслено та проаналізовано народнопісенну спадщину її взаємозв'язок з творчістю українських композиторів професіоналів. Маючи багатолітню історію, безпосередній зв'язок з формуванням та розвитком етносу, його світогляду, історичного шляху, народний спів та українська хорова музика розвивається протягом століть, зберігаючи первинні риси та набуваючи нових. Народна пісня відображає істотні елементи, жанрові ознаки, типові риси народного співу, котрі не завжди можна виявити за готовими фольклорними записами. Це пов'язано з тим, що ряд художніх прийомів і виконавських засобів спостерігається власне у процесі співу. І тільки в процесі виконання простежується їхнє формування і розвиток.

На сучасному етапі в Україні науковці, композитори звертаються до народної пісні, народного виконавства, проте узагальнюючих праць на цю тему явно недостатньо. Серйозною проблемою стає стрімке зникнення основних носіїв традиційної пісенності – старшого покоління сільського населення. Натомість з'являється безліч псевдонародних, стилізованих пісень [6]. Історико-теоретичні дослідження народної музики відбуваються надто повільно. Це великою мірою пов'язане з транскрипцією народної музики. Дати науці повноцінний запис – це не тільки дати нотний запис. Необхідний опис способу та обставин виконання, з'ясування місця, яке займає даний твір в народному побуті.

Становлення народного багатоголосся відбувається у контексті пісенного фольклору та співочої традиції, що характеризується багатоманітністю структурно-стильових та локально-регіональних типів.

Багатоманітність форм народного багатоголосся є провідною ознакою української пісенно-виконавської традиції і починаючи від започаткування концертно-сценічної форми функціонування народного пісенного виконавства воно є невід'ємною частиною, основою творчості провідних мистецьких колективів, і справляє значний вплив на розвиток професійного та аматорського музичного мистецтва. Аналіз багатоголосних пісень дозволяє визначити загальні стильові ознаки, зокрема: імпровізаційну основу розспіву, варіантний розвиток мелодії, підпорядкування вертикалі горизонтальному руху мелодії, утворення неповних акордів, паралелізму інтервалів, акордів, особливе співвідношення консонансів і дисонансів, нетипове розв'язання вертикалі співзвуч, специфіку голосоведення, важливу роль грудного та фальцетного підголосків, мелодичну виразність басового голосу, переважання двоголосної та триголосної фактури тощо, що

найяскравіше виявляються у поліфонічних піснях.

Створюються оригінальні вокальні, вокально-хорові, вокально-інструментальні твори різних форм в яких всебічно використовуються тематизм, темброві характеристики, манери народного співу.

Особлива увага чомусь завжди приділяється його зовнішній видовищній стороні, мало – внутрішньому духовному потенціалу.

Народна пісня потребує інтимних у найвищому розумінні людських умов для розкриття своєї суті, що дивує природністю.

Крім самодостатніх цінностей, народна співоча традиція накопичила здобутки, які здатні надати свіжий імпульс розвитку професійного та аматорського мистецтва.

Ключові слова: хор, народний спів, першоджерело української пісні, репертуар, концертна діяльність, композиторський стиль, обробка народної пісні.

The formation of folk polyphony takes place in the context of song folklore and singing tradition, which is characterized by a variety of structural-stylistic and local-regional types.

The variety of forms of folk polyphony is a leading feature of the Ukrainian song and performance tradition and since the beginning of the concert-stage form of folk song performance it is an integral part, the basis of leading art groups, and has a significant impact on professional and amateur music.

Analysis of polyphonic songs allows to determine common stylistic features, in particular: improvisational basis of singing, variant development of melody, vertical subordination of horizontal melody movement, formation of incomplete chords, parallelisms of intervals, chords, special ratio of consonances and dissonances, atypical resolution, the important role of chest and falsetto undertones, melodic expressiveness of the bass voice, the predominance of two-part and three-part textures, etc., which are most pronounced in polyphonic songs.

Original vocal, vocal-choral, vocal-instrumental works of various forms are created in which the timbre characteristics, manners of folk singing are comprehensively used.

For some reason, special attention is always paid to its external entertainment side, little - to the internal spiritual potential.

Folk song needs intimate in the highest sense of human conditions to reveal its essence, which is surprising naturalness.

In addition to self-sufficient values, the folk singing tradition has accumulated achievements that can give a fresh impetus to the development of professional and amateur arts.

Key words: choir, folk singing, primary source of Ukrainian song, repertoire, concert activity, compositional style, arrangement of folk song.

УДК 78.087.684

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.6>

Горобець В.П.,

викладач кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтва

Сластьон В.М.,

старший викладач кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтва

Кононська Н.М.,

провідний концертмейстер кафедри музичного мистецтва Київського національного університету культури і мистецтва

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими практичними завданнями. Серйозною проблемою стає стрімке зникнення основних носіїв традиційної пісенності. Сучасний підхід та вплив композиторів на обробку народної пісні. Історико-теоретичні дослідження народної музики відбуваються надто повільно. Поява безліч авторських, стилізованих пісень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розширення спектру дослідницької проблематики, аналіз та взаємозв'язок композиторів професіоналів на народнопісенну спадщину України. Свідчить, що дана тематика досі не стала предметом наукового дослідження.

Метою статті є висвітлення особливостей зв'язку народнопісенних джерел та авторської музики. Аналіз стилю українських композиторів які зверталися до народнопісенної спадщини.

Виклад основного матеріалу. Не можна оминати питання зв'язку народнопісенних джерел та авторської музики. Це творчість М. Вербицького, С. Воробкевича, Д. Січинського, К. Стеценка, Я. Степового, М. Леонтовича, пізніше П. Козицького, М. Вериківського, Є. Козака, Л. Дичко, Є. Станковича та ін.

В обробках народних пісень М. Леонтович використовує прийоми імітаційної та підголоскової поліфонії. Для кожної пісні він знаходить засоби виразності, що відповідають її текстовому й мелодичному змісту, характеру художнього образу. Беручи за основу куплетну, або куплетно-варіаційну форму народної пісні М. Леонтович збагачує і розвиває її. Характерними для обробок М. Леонтовича є остинатне проведення основного наспіву і нашарування на нього контрапунктуючих підголосків («Щедрик», «Дударик») [1].

П. Козицький у своїх творах відтворював характерні стилістичні риси української народної музики і, зокрема, особливості народного гуртового співу. Цікавим прийомом хорового письма композитора є мелодична орнаментация голосів за допомогою їх «розцвічування» окремими по співками або інтонаціями взятими з основної мелодії першоджерела [5].

Наслідуючи творчі принципи М. Лисенка та М. Леонтовича в підході до обробки фольклору П. Козицький виявляв індивідуальну манеру його прочитання. Для опрацювання композитор обирав переважно ліричні, лірико-побутові пісні, поєднував засоби народнопісенного багатоголосся із прийомами класичної поліфонії та сучасної гармонії. Елементи народного багатоголосся, що використані у хорових партитурах П. Козицького свідчать про його ґрунтовну обізнаність із тембровими можливостями голосів, з найтоншими спектрами звукової палітри [5]. Наприклад обробка балади «Ой у полі, полі».

Елементи народно-підголоскової поліфонії типові для народного виконавства Наддніпрянщини поєднані з гармонічною фактурою характерною для західноукраїнських областей у опері Г. Майбороди «Мілана» [1].

На творчість Л. Дичко вплинули фольклорні експедиції, під час яких вона безпосередньо вивчала особливості не темперованого інтонування, варіантність народної музики, поглиблене вивчення якої згодом вплинуло на становлення індивідуального стилю композиторки.

У своїх творах Л. Дичко прагне проїнятися самим духом фольклору, збагнути самотність його стилю і творити музику на основі переосмислення набутих знань і вражень. Вперше вона звернулася до художніх багатств у стильових особливостей української народнопісенної культури використавши народні плачі у фантазії «Ранок стрілецької страти» та рапсодії «Думка». Тут прослідковуються думні мотиви і ритми, імпровізаційні засади викладу [4].

У написанні творів різних жанрів (балет «Досвітні вогні», варіації для симфонічного оркестру «Веснянки», симфонічна картина «Килимок», камерна кантата «Чотири пори року» та інші) Л. Дичко використовує епічні наспіви у поєднанні з мотивами голосінь, обрядові віншування, мелодії календарно-обрядових пісень колядок, щедрівок, веснянок, гаївок, купальських, петрівчаних, обжинкових, пісень, народні танці. Прагнучи мислити «в ключі» певного жанру вона звертається до засад народного багатоголосся - підголоскової поліфонії, гетерофонії, використовує стрічкова дво-, триголосся, фальцетні підголоски, кластери, що утворюються внаслідок розщеплення мелодії на кілька голосів у гетерофоній манері. Використання так званої ладової несумісності подекуди призводить до політональних моментів, проте своїми стильовими засадами вони впливають з особливостей українського багатоголосся, з його індивідуалізованою рівнобіжністю руху голосів. Метро ритмічна варіантність підкреслює імпровізаційну невимушеність. Стиль Л. Дичко відзначається органічним поєднанням народно-музичних джерел з сучасними формами художнього мислення, сполученням стихійної емоційності з раціональністю [4].

За період незалежності України помітно поживилась робота з видання різних наукових і популярних збірок, пісенників, посібників. З'явилися приватні зібрання любителів фольклору, запрацювали лабораторії фольклору у різних освітніх закладах, функціонують професійні та аматорські колективи. Лише у Києві, за даними Київського міського центру народної творчості та культурологічних досліджень, станом на першу половину 2007 року діяло близько 30-ти колективів фольклорного спрямування, кожен з яких має власне творче кредо.

Нажаль кількісні зміни ще не переросли в якісні. За даними міністерства культури і туризму України, на вітчизняному музичному ринку записи українських виконавців посідають менше 20% (класична, народна, естрадна; вокальна інструментальна музика). Для задоволення чуттєво-перцептивних потреб масових споживачів виявляється легше запозичити західні зразки творчості, ніж створити вітчизняні інноваційні витвори.

Видання компакт-дисків із записами провідних за статусом творчих колективів, часом є не що інше, як, у кращому випадку, дещо доповнене перевидання. Так із п'яти запропонованих альбомів Національного академічного заслуженого народного хору України ім. Г.Г. Верьовки не менше 75 % становлять записи 60-х, 70-х рр.

До колективів, що репрезентують українську пісенну традицію і в Україні, і насамперед за кордоном виявляють глибокий інтерес, оскільки фольклор багатьох європейських народів зберігся лише у письмових джерелах. Українці ж ще мають можливість спостерігати власну традиційну культуру в її природному середовищі. Нажаль носії автентичного мистецтва припиняють своє існування і нащадки не наслідують їх.

Завдання збереження самобутності української культури на даному етапі лягає на плечі окремих виконавців-солістів, вторинних колективів – фольклорних гуртів, народних хорів тощо. Цілком зрозуміло, що для як найточнішого відтворення регіональної, локальної культури окрім патріотичного ставлення до рідного пісенного фольклору необхідні глибокі знання.

В 1962 році за ініціативи Верьовки на основі хору було створено хорову студію, по підготовці артистів – співаків з народною манерою виконання.

Зі створенням 1972 р. у Київському державному інституті культури кафедри народного хорового співу (нині кафедра народнопісенного та хорового мистецтва Київського національного університету культури і мистецтв) в Україні було розпочато підготовку фахівців з вищою освітою в галузі народного музичного мистецтва.

Завдяки плідній діяльності відомих діячів мистецтва та науки, засновників кафедри фольклориста-музикознавця А.І. Гуменюка та хорового диригента, заслуженого артиста України, В.І. Суржі, та інших теоретиків і практиків народного пісенного виконавства, що працювали на кафедрі у різний час¹ кафедра стала провідною навчально-методичною структурою в системі вищих навчальних закладів України.

¹ Доктори мистецтвознавства Іваницький А.І. та заслужений діяч мистецтв України Ільченко О.О.; народні артисти України Павлюченко С.Є. (завідує кафедрою з 1984 року), Пікульський С.М., Павлюченко П.Г., Цюпа Н.П., Ватаманюк В.І., Матвієнко Н.М.; заслужена артистка України доцент Гусак Р.Д.; заслужені працівники культури України професори Долгий О.В., Павленко І.А. доценти Шевченко В.В., Синельников І.Г., кандидати мистецтвознавства доценти Єфремов Є.В., Шевчук О.Ю., Скопцова О.М., кандидат історичних наук Поріцька О.А., та ін.

У творчій роботі український народний хор кафедри наслідує принципи школи хорового мистецтва започаткованої в 20-х роках ХХ ст. Г. Верьовкою разом із П. Тичиною, П. Козицьким, М. Вериківським та багатьма іншими діячами музичного мистецтва.

Професіоналізм, пріоритетна увага до збереження національних музичних традицій обумовлює високий рівень творчої та педагогічної діяльності кафедри хорового співу та українських народних інструментів Миколаївського філіалу КНУКіМ.

У 1991 році у Харківській державній академії культури засновано кафедру українського народного співу та музичного фольклору концепція розвитку кафедри полягає у мистецькому узагальненні та індивідуалізації досягнень української співочої культури усної традиції у популярних концертно-виконавських формах, створенні академічної школи народного співу шляхом засвоєння пісенної спадщини українського Лівобережжя. Лабораторія фольклору і етнографії Слобідської України, що діє при кафедрі з 1992 року, проводить дослідження виконавської манери, вокальної техніки народних співаків даного регіону.

Оскільки світогляд особистості, її естетичні вподобання, життєву філософію, ставлення до людей і до себе зберігають і визначають традиційні цінності, а етнонаціональний культурний зміст художніх творів є головним джерелом, з якого особистість одержує життєві сенси, що утворюють ієрархію її цінностей і норм, духовний стрижень її буття, є актуальним питання вивчення і пропагування традиційної української культури в цілому та народного співу зокрема.

Висновки з даного дослідження. Становлення та взаємозв'язок народного багатоголосся відбувається у контексті пісенного фольклору та співочої традиції, що характеризується багатоманітністю структурно-стильових та локально-регіональних типів. Формування розвинених форм народного багатоголосся, особливо характерних для ліричного мелосу, є свідченням високого рівня розвитку української фольклорної пісенно-виконавської традиції, вивчення і пропагування традиційної української культури в цілому та народного співу зокрема.

Перспективи подальших розвідок можливі у напрямку детального дослідження особливостей становлення народного багатоголосся.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грица С. Трансмисія фольклорної традиції: Етномузикологічні розвідки. Київ-Тернопіль: Астон, 2002. 236 с.
2. Іваницький А.І. Українська музична фольклористика: Методологія і методика: Навч. посібник. К.: Заповіт, 1997. 391 с.
3. Кисельов Г. Державний український народний хор. Нарис. К.: Мистецтво, 1951. 33 с.

4. Короліук Н.І. Корифеї української хорової культури ХХ ст. К. : Муз. Україна, 1994. 228 с.

5. Людвіг Куба про Україну. Упоряд. М. Мольнар. К. : 1963. 224 с.

6. Мироненко Я.П. Молдавско-украинские связи в музыкальном фольклоре: история и современность. Кишинев: Штиинца, 1988. 144 с.

7. Перпелюк В.М. Повесть про народний хор. Сторінки щоденника Літературний запис В.Данилейка. К. : Муз. Україна, 1970. 257 с.

8. Правдюк А.А. Ладові основи української народної музики. К. 1961. 137 с.

9. Скопцова О.М. Аспектний аналіз народного гуртового співу. Вісник КНУКіМ: Зб. Наук. прац. Київський національний університет культури і мистецтв. К. Видавництво центр "КНУКіМ", 2001. Вип. 5. С. 107 – 112. Серія "Мистецтвознавство".

10. Скопцова О.М. Народне багатоголосся як стильова ознака фольклорного виконавства. Вісник КНУКіМ: Зб. наук. праць. Вип. 12 Київський національний університет культури і мистецтв. К. 2005. Серія "Мистецтвознавство". С. 133 – 139.